

9(47.028)

171

2-րդ հյ

Տարեկան գինը 4 ռ.
 Կէս տարուանը 2 ռ.
 50 կ. առանձին հա-
 մարները 10 կ.

Մեր հասցէն՝ Тиф-
 лись Редакция «О-
 вивъ» կամ Tiflis—
 Caucase, Russie Re-
 daction «Hovive».

ՀՈՎԻՒՆ

Խմբագրութիւնը
 բաց է առաւօտեան
 10—2 ժամը—(բա-
 ցի կիրակի և տօն
 օրերից) Большая
 Банкская № 16.

Յայտարարութիւն
 ընդունում է ամեն
 լեզուով և վճարում
 են իւրաքանչիւր
 տողատեղին 10 կոպ.

ՀՈԳԵՒՈՐ-ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ՊԱՏՄԱԿԱՆ, ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՇԱՐԱԹՍԹԵՐԹ

Լոյս է տեսնում շաբաթը մի անգամ, կիրակի օրը:

№ 1. Յունվարի 8-ին Առաջին արի 1906 թ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1. Պետական կարգադրութիւն.	8. Եկեղեցական բարեկարգութիւն.
2. Հոգ. իշխ. կարգադրութիւն.	9. Կանոնաւոր և ներդաշ. երգեցողութիւն.
3. Օտար հոգ. իշխ. կարգադրութիւն.	10. Մամուլի տեսութիւն.
4. Համառ. կենսագր. Խրիմեան Հայրիկ.	11. Մանկավարժական.
5. Առաջնորդող.	12. Հաշուետւութիւն.
6. Պատմական տեսութիւն.	13. Այլ և այլք.
7. Եկեղեցական իրաւաբանութիւն.	14. Յայտարարութիւն.

ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՀՐՈՎԱՐՏԱԿՆԵՐԻՑ ԲԱՂՈՒԱԾՔՆԵՐ

1905 թ. Ապրիլի 17-ին կրօնի ազատու-
 թիւն է շնորհուած:

Նոյն թուականի Օգոստոսի 1-ին, Հայոց ե-
 կեղեցական, վանքական և դպրոցական կալուած-
 ները վերադարձուել են և եկեղեցական-ծխական
 դպրոցները վերաբացուել:

ՀՈԳԵՒՈՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒ- ԹԻՒՆՆԵՐԻՑ

Ազգիս Վեհափառ Հայրապետը՝ Նոյեմբերի
 5-ին 1905 թ. № 1015, կոնդակով պատուիրել է
 Թեմիս Ս. Առաջնորդին՝ կարգադրել, որ 1906 թ.
 ուսումնական տարուայ սկզբից պետական դըպ-
 րոցներում կրօնի դասերը յանձնուին այնպիսի

բանաններին և սարկաւազներին, որոնք ունին
 առ նուազն թեմական դպրոցներից աւարտման
 վկայական և երկրորդ՝ որ իւրաքանչիւր կրօնու-
 սոյցչի դասերի թիւը շաբաթական առ առաւելն
 լինի 20:

Ս. Էջմիածնի սինօդի օրջաբերականը՝ յունադաւանու-
 քիւնից Հայաստանեայց եկեղեցու ծոցը դիտողների
 համար:

Յանկացողը՝ ընդունել Հայաստանեայց եկե-
 ղեցու դաւանութիւնը՝ դիմում է տեղական նա-
 հանգապետին կամ գաւառական իշխանութեան:
 Վերջինս մի ամսուայ ընթացքում տեղեկութիւն
 է տալի այդ մասին Հայոց հոգևոր իշխանու-
 թեան, որը կարգադրում է ընդունել խնդրա-
 տուին Հայաստանեայց եկեղեցու ծոցը:

Ընդունելու ծէսը՝ ազգիս նեքկայ Վեհափառ
 Հայրապետը կարգադրել է այսպէս:

2280

2424-կ-հ.

Քահանան հրաւիրում է ցանկացողին եկեղեցի, ծուներ է դնել տալիս սեղանի առաջ և ասում է Հայր մեր»-ը, որից յետոյ դպիրներն ասում են «Ողորմեա ինձ Աստուած» ծ. Սաղմուր, կարգում են Եսայի մարգարէի գիրքը զլ. 4. համար 21. «Եւ կատարեսցին աւուրք սգոյ քոյ», ապա Պօղոսի Եբրայեցոց թուղթը զլ. Ժ. համար 19. «Ունիմք այսուհետեւ եղբարք», ապա ակելուեա, Սաղմոս «Որպէս փափագի եղջերու յաղբերս ջուրց», մի տուն, որից յետոյ քահանան կարգում է զուկ. Աւետարանը զլ. է համար 36. «Աղաչէր ոմն ի փարիսեցւոց»: Սրանից յետոյ ապաշխարող արձակելու աղօթքը աւագ հինգշաբթի օրուայ, միայն կիսից պէտք է կարդալ, այն է՝ «Խաղաղութիւն ամենեցուն: Եւ այդ Տէր Աստուած մեր», որից յետոյ ցանկացողը արտասանում է Հայաստանեայց եկեղեցու դաւանութիւնը «Խոստովանիմք և հաւատամք ամենակատար սրտիւ»: Յետոյ քահանան օրհնում է պահպանիչով և պատարագ մատուցանելով ճաշակում է նրան Փրկչի կենարար Մարմնով և Արեամբ:

Խոսիւ արգելւում է կրկին մկրտել, որովհետեւ մեր եկեղեցին կրկնամկրտութիւն չէ ընդունում, միայն դաւանութիւնն ընդունելուց և հաղորդելուց յետոյ արձանագրվում է նրա անունն ու ազգանունը ծնելոց և մկրտելոց չափաբերական մատենի մէջ:

Սուրբ Էջմիածնի սինօդը, 1905 թ. դեկտեմբերի 12-ին, մշակելով «ճրագիր քահանայացւոնների ընտրութեան և պատրաստութեան կանոններին», կարեոր է համարել նաեւ խմանալ նրա մասին իր ստորագրեալ հոգ. պաշտօնեաների և աշխարհական անձանց կարծիքները, ուստի և շրջաբերական թղթով առաջադրել է բոլոր թեմակալ առաջնորդներին՝ ժողովներ կազմել իրանց թեմերում ձեռնհաս քահանաներից և զիտակ աշխարհականներից՝ քննելու այդ ճրագիրը և գրաւոր յայտնելով նրա մասին իրանց կարծիքները՝ ներկայացնել Սինօդին երեք ամսուայ ընթացքում:

ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՕՏԱՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԻ ՀՈԳ. ԻԶԽԱՆՈՒԹԵԱՆ

Վ Ր Ա Յ Ե Կ Ե Ղ Ե Ց Ի

Վրաց ազգի հոգևորականութիւնը մի քանի անգամ ժողովներ գումարելով Թիֆլիզում, եկել է այն եզրակացութեան, որ վրաց ժողովրդի ինքնուրոյն զարգացման համար, անհրաժեշտ է ունենալ եկեղեցական անկախութիւն (Ափսոսկեփալիա) և այդ մտքով արել է մի շարք առաջադրութիւններ:

ԿԱԹՈՒԼԻԿ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մալաբարի (Արեւելեան Հնդկաստան) Այսորի-Քաղդէական եկեղեցին

Մալաբարի եկեղեցին, ըստ աւանդութեան հիմնուած սուրբ Թովմաս Առաքեալից, հովուում էր Այսորի-Քաղդէական եպիսկոպոսներով մինչև ԺԶ դարի վերջերը: Բայց Պորտուգալիայի տէրութիւնը, Հնդկաստանում, 1600 թ. այդ եկեղեցին փոխանակեց լատինատէս եպիսկոպոսներով, դնելով յատկապէս Պօրտուգալիայի թագաւորի հովանաւորութեան տակ: Լատին եպիսկոպոսների խնամակալութիւնը Մալաբարի Այսորի-

Քաղդէացիների վերայ և նոցա ազգային և սեփական ծէսերի և արարողութեանց վերայ, հետեալ երեք դարերի մէջ ունեցաւ իւր վատ հետեանքները, յառաջ բերելով մի շարք տրտունջներ և բողոքներ լատինների անտեղի ոտնձգութիւնների դէմ. այդ անբաւականութեանց պատճառաւ ԺԷ դարի վերջերին, մուտ գործեց Մալաբարում Յակոբիկներու աղանդն, որ մինչև օրս ալ դեռ գոյութիւն ունի, և այդ պատճառաւ նորա հետեող Այսորի-Քաղդէացիք սովորաբար կոչւում են Պուսսեմկուսսուկար, այսինքն նոր կուսակցութիւն կամ հերձուած, որոց թիւն աւելի քան երկուհարիւր հազար, մի քանի տեղաբնակ եպիսկոպոսներով, մինչդեռ կաթողիկեայքն Մալաբարի Այսորի-Քաղդէացիք որոշուելու համար առաջիններից կոչւում են Պաւլակուսսուկար, այսինքն հին կուսակցութիւն կամ համայնք:

Մալաբարի Ա.-Ք. կաթողիկները շարունակ բողոքում էին Հռովմի ատեանը, իրենց անբնական դրութեան մասին, և վերջապէս իրենց արդարացի տրտունջները լսելի եղան արևելասկր

2799-55

Հետո ժ. Գ. Պապեն: Նորին Սրբութիւնը մասնաւոր խնամքով հսկում էր, որպէս զի անաղարտ և անայլայլելի պահեն Սրեկեան եկեղեցեաց հին և պատկառելի եկեղեցական ծէսը և սովորութիւնը, անոր համար 1896 թուին արդէն զիջանելով Մալաբարի Ա.-Ք. աղաչանաց, հաստատեց երեք թեմական աթոռ և ձեռնադրեց երեք եպիսկոպոս նոյն ազգէն և ծիսէն: Մալաբարի Այսորի-Քաղ-դէասցի կաթօլիկները շատ աւելի երջանիկ զըտ-

նուեցին քան թէ կովկասաբնակ հայ կաթօլիկները, որոնք մի դար է ամբողջ տրտնջում են օտարի խնամակալութեան դէմ, բողոքներ ներկայացրին Հռոմի ատեանը, բայց Հատին կղերի րէակցիան, մինչև ցայսօր պահում է իւր հովանաւորութեան ներքև յիսուն հազարից աւելի հայասերունդ կաթօլիկներին, ընկճուած և իրաւագործի:

ՀԱՄԱՌՈՏ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ

Ներկայ վեհափառ Հայ-րապետը Ազգիս--Խրիմեան Հայրիկը ծնունդ է 1820 թ. տաճկահայաստանի Վան քաղաքում: Նա իւր սկզբնական կրթութիւնն ու դաստիարակութիւնը ստանալով իւր հօրեղբոր ձեռքի տակ՝ պատանեկութեան հասակում գնում է Վարազայ վանքը և ժամում վանական զրպ-րոցը, ուր աւարտելով իւր ուսումը գնում է Կ. Պօլիս կատարելագործուելու:

1854 թ. ձեռնադրվում է Վարդապետ և կարգւում վանահայր Վարազայ վանքի: Բերում ենք մի էջ միայն նրա կատարած գործերից իբրև վանահայր: «Կարճ ժամանակում այդ մոռացուած, խուլ վանքում բարձրացաւ մի հոյակապ շինութիւն. դա դպրոցն էր, որի մէջ դասերն ու դասատւութեան եղանակը նորու-

Խրիմեան Հայրիկ

թիւններ էին և այս այն հաստատութիւնն էր, որից պիտի դուրս գային Խրիմեանի ապագայ օգնականները և իրեն նման անձնուէր հովիւներ (Սրբաւանդաւան և ուրիշներ): Չանցաւ մի տարի և ահա դպրոցի կողքին գերբնական աներևոյթ զօրութեամբ բուսաւ մի նոր շէնք, որի անունը տպարան էր: Երեսուն, երեսուն հինգ (այժմ 45 50) տարի սրանից առաջ, աւելի կսպասէինք, որ վարազայ սարի մերկ ժայռերը կանաչէին և ծաղիկներով ծածկուէին, քան թէ սպասէինք, որ Հայաստանի յետ ընկած մի անկիւնում, լուսաւորութեան բոլոր կենդրոններից կտրուած և ամեն յարմարութիւններից զրկուած Վարազայ Վանքում մի կանոնա-

ւորուած տպարան հաստատուէր և այդ տպարանը իւր պէտքերը ասիական քարաւաններով հոգար, բայց անսպասելին իրագործեց Հայրիկը. սա իրողութիւն է:

Դեռ քարաւաններով տառեր և թուղթ էին կրում, որ Վարազայ տպարանից դուրս թուա «Արծիւն Վասպուրականին» ողջոյնը բերանին և սլացաւ թեւատարած դէպի Հայրենիքի հեռաւոր անկիւնները, դէպի Հայրիկի սիրեցեալ որդիները: Այս ողջունատար Արծուիկը Հայրիկի խմբագրութեամբ լոյս տեսնող առաջին լրագիրն էր Հայաստանում, որ պիտի տարածէր Հայր խմբագրի մըտքերն ու զգացմունքները թմրած, բնած հայ որդիների մէջ: Հայրիկի և նրա լրագրի նպատակը պարզ գրոշմուած էր հէնց լրագրի ճակատին, թեւատարած սաւառնում է արծիւը ողջոյնը կտուցին,

իսկ Վարազայի բարձրութիւնից լոյս է շողում դէպի առաջը ձգուող դաշտն ու ծովակը: Վարազայ վանքի հոշակը կայծակի արագութեամբ տարածուեց: Մի հասարակ մենաստանում կարճ միջոցում հաստատու էին դպրոց, տպարան և լրագիր և այդ բոլորի անողը մի հասարակ վարդապետ էր, որի մէջ միայն եռանդն ու զգացմունքները հասարակ չէին» *):

1868 թուին Խրիմեան Հայրիկը ձեռնադրւում է եպիսկոպոս երջանկայիշատակ Տ. Գէորգ Գ. Կաթողիկոսից: 1869 թ. ընտրւում է Կ. Պօլսոյ Պատրիարք:

*) Պ. Հովուեան.

ից յետոյ մնում է Կ. Պօլսում բա-
մինչև 1878 թ: Այս ժամանակ կայ-
վեհաժողովը և Խրիմեան Հայրիկը
ազգի կողմից և ում, գնում է Մարդասեւ Եւրոպայի
առաջը հայի դատը ցուցերը պատմելու: Շրջում է եր-
կար Եւրոպայի մայրաքաղաքները, այցելում է մար-

դասէր պետերին, աղաչում, պաղատում և վերադառ-
նում յուսահատ սրտով: 1885 թ. տաճիկ կառավարու-
թեան կողմից աքսորվում է երուսաղեմի Վանքը, իսկ
1892 թ. մայիսի 5-ին միաձայն ընտրւում է կաթողի-
կոս ամենայն Հայոց:

X. X.

Ա Ռ Ս Ջ Ն Ո Ր Գ Ո Ղ

ՄԵՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐԻՆ

Լոյս է տեսնում այսօր մեր «Հովիւ» շաբա-
թաթերթի առաջին համարը: Մեր ընթերցողներն
անշուշտ առանձին հետաքրքրութեամբ սպասում
են խմբագրութեան կողմից առաջին խօսքին-ա-
ռաջնորդողին, որից կարողանային տեղեկանալ
«Հովուի ուղղութեանն ու նպատակին», ուրիշ
խօսքով, գիտենալ նրա ստանձնած և կատարելիք
դերը հրապարակախօսական ասպարիզում:

Թէպէտ և Հովուի ծրագրից այդ որոշակի
երևում է, բայց մենք դարձեալ հարկաւոր ենք
համարում պարզել մեր ընթերցողների առաջ:

«Հովիւ» շաբաթաթերթը գլխաւորապէս
նուիրուած կլինի ծառայելու հոգևոր դասակարգի
բարեփոխելու, նրա ընկած վարկը բարձրացնե-
լու, հովուի և հօտի միջի սառնութեան շարժա-
ռիթները վերացնելու և նախկին սէրն ու համե-
րաշխութիւնը վերահաստատելու, նրան իւր կոչ-
ման բարձրութեան վրայ կանգնեցնելու և բարո-
յական ու նիւթական դրութիւնը բարւոքելու
մեծ գործին: Ընդհանուր խօսքով, բարեփոխու-
թիւն մտցնելու եկեղեցական դասի կազմակեր-
պութեան մէջ: Մենք դաւանաբանական խնդիր-
ներ յարուցանելուց և նրանց մասին խօսելուց
միշտ հեռու ենք լինելու:

Հովիւը, որպէս եկեղեցական թերթ, առիթ
կունենայ ժամանակակից շատ խնդիրներ զար-
թեցնելու, բացատրելու և ամենայն սառնու-
թեամբ քննադատութիւն կատարելու մինչև նը-
րանք բաւարար լուծումն ստանան: Նա կլինի
անկողմնապահ, անաչառ, միշտ կը խօսի ճշմար-
տութիւնը և կը պահէ արդար կողմը: Նա ամեն-
քի համար կլինի, կպատկանի ամենքին և կաշ-
խատէ հետաքրքրել և զբաղեցնել նրանց ուշադ-
րութիւնը, որոնց սրտին մօտ են հայ եկեղեցու
շահերը և եկեղեցականութեան բարեփոխման
գործը ներկայ պահանջների համաձայն: Ամեն ոք,

եկեղեցական թէ աշխարհական, կարող է իր
ձայնը հանել, իւր առաջարկութիւններն անել,
իւր ծրագիրը ներկայացնել և միջոցներ ցոյց տալ
նպատակին հասնելու համար: Հովուի էջերը նը-
րանց համար միշտ բաց կլինին:

Ամեն մինը եկեղեցական դասից իր ասելիքը,
ցաւը, դարտն ու նեղութիւնները կարող է Հո-
վուի միջոցով հրապարակի վրայ դնել և հասա-
րակաց դատաստանին յանձնել՝ հաստատ համո-
զուած լինելով, որ անիրաւութիւնը, անարդա-
րութիւնը, սիմօնականութիւնը, կամայականու-
թիւնը և առհասարակ ամեն մի թշնամական գոր-
ծողութիւն շարունակ կհարուածուին: Զրկանք
կրողները և հալածուածները կը պաշտպանուին:
Որբերի, այրիների դատը կտեսնուին: Վերջապէս
ամեն մի տխուր երևոյթ հոգևոր աշխարհում և
հայ ժողովրդի մէջ՝ իւր գոյնով ու արժէքով կը-
արձանագրուի, հրապարակ կհանուի և միջոց-
ներ ձեռք կառնուի արմատախիլ անել նրան ան-
հատի, ընտանիքի և հասարակութեան միջից:

Մենք գիտենք, որ պիտի հանդիպենք մեծ
գժուարութիւնների և արգելքների և շատ վնաս-
ակար, օտարներից ընդունած և հակաքրիստո-
նէական բաներ, որոնք խորը արմատ են դրել
թէ եկեղեցական և թէ հայ ժողովրդի հասարա-
կական կեանքի բոլոր խաւերում և հասել են սնո-
տիապաշտութեան ու նախապաշարմունքների —
անկարող պիտի լինենք միանգամից դարմանել,
վերջ տալ նրանց, դրա համար հարկաւոր է ժա-
մանակ, դրանց փշի նման մէկ-մէկ պիտի հանել,
հեռացնել: Բայց մենք չենք յուսահատուիլ, վհա-
տուիլ, յետ կենալ մեր նպատակից, չնայելով ա-
մեն տեսակ խոչնդոտների և հակառակութիւն-
ների: Մենք շարունակ կը մարտնչենք նրանց դէմ
և կաշխատենք յառաջ մղել մեր սկսած գործը
մեր՝ սիրով յանձնառու աշխատակիցների — Հովուի
ուղղութեանը համակրողների և նպատակին հաս-
նելու համար ջանացողների եռանդուն աջակցու-

թեամբ և բարոյական ու նիւթական օժանդակութեամբ:

Մի այսպիսի դժուարատար և միանգամայն պատասխանատու գործ սկսելով ներկայ ծանր պայմաններում, յուսով ենք, որ մեր գրականութեան մէջ յայտնի գործիչները—հոգևոր հայերը

և մեծապատիւ պարոնները մեզ մենակ չեն և նի այս ասպարիզում, այլ կիսմբուեն սիրով Հովի շուրջը և՛ ով ինչով կարող է, կօգնեն մեզ մեր սկսած անհրաժեշտ և անյետաձգելի գործը ընդհանուր ուժով յառաջ մղել:

Տեք-Եղնիկ

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն Տ Ե Ս Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ԱՆՅԵԱՆԻՑ ԵՒ ՆԵՐԿԱՅԻՑ

Ներկայ հասարակութեան տնտեսական անհաւասարութիւնը և նրանից բխած իրաւազրկութիւնը, հասարակական տարբեր խաւերի միմեանց շահագործումը, մեզ դրել է այնպիսի քաղաքական—հասարակական պայմաններում, ուր առաջնորդութիւնը, ազատ իրաւունքը, արդարութեան և մարդասիրական սկզբունքը ընդհարւում է խաւարի, տգիտութեան, իրաւազրկութեան, շահագործման հետ: Մարդկային ազատ միտքը, ճշմարտութիւնը երկար ժամանակ կաշկանդուած լինելով բռնակալական շղթաներով, այժմ ճգնում է ջախջախել այդ կապանքները և մտնել հրապարակ, ստանալ Քաղաքացիականութիւն: Առաջադիւծութեան և մարդկային բարօրութեան բովով տոգորուած Ռուսաստանի հարազատ զաւակները, ճշմարտութեան յաղթանակի համար նետուել են մեր իրականութիւնը, ահագին ոգևորութեամբ յեղաշրջելու հին խաւարի մնացորդները—մարդկային շահագործումը: Հասարակական դանաղան շրջաններ, դանաղան խմբեր, տարբեր գրուպաներ ունին այս կամ այն մասնակցութիւնը, այս կամ այն հայեացքը ներկայ ազատագրական շարժման վերաբերմամբ: Եկեղեցին և նրա ներկայացուցիչները—հոգևորականութիւնը կոչուած լինելով իբրեւ ղեկավար և խորհրդատու իւր հօտի, եթէ նա իր կոչման բարձրութեան վրայ է կանգնած, անկարող է պասսիւ դեր կատարել, այս կամ այն կերպ չ'մասնակցել, չ'արտայայտուել իր հօտի կարիքներին, արձագանգ չ'տալ նրա ցաւերին, վշտերին: Հայ եկեղեցին, հայ հոգևորականութիւնը սերտ կերպով կապուած է եղել հայ ժողովրդի հետ, միշտ բաժանել է նրա ցաւերը: Այդ է եղել մեր եկեղեցու հիմնական սկզբունքը:

Պարզելու համար քրիստոնէական եկեղեցու դիրքը՝ դէպի ժողովրդի շահերը պաշտպանելու իրաւական գործը, մենք մի փոքրիկ ակնարկ ձգենք մեր եկեղեցու պատմութեան առաջին դարերի վրայ: Նախ մեր եկեղեցու գլխաւոր հիմքը կազմում է ժողովրդի տնտեսական—սոցիալական վիճակը բարելաւելու արդար սկզբունքը—ժողովրդի չ'բաւոր մասսաների համար ստեղծել բարեկեցիկ վիճակ: Մեր եկեղեցու դէպիւն է—մեծ մարդասիրական սկզբունքը—նվ ունի երկու շապիկ,

մէկը պէտք է տայ չունեորին—տնանկին: Ահա Մեծ Մարդասէրի ամենամեծ սկզբունքը—սոցիալական անհաւասարութեան ամենամեծ պատասխանը—լուծումը: Ահա այն մեծ սոցիալական գաղափարական սկզբունքը, որով առաջնորդւել և առաջնորդոււմ են բոլոր գաղափարական շարժումները, մարդկային ցաւերով տոգորուած անհատները, մասսաները: Քրիստոնէական եկեղեցու առաջին դարու պատմութիւնը գեղեցիկ ապացոյց է մեր ասածներին, թէ քրիստոնէական սկզբունքի քաջամարտիկները—առաքեալները՝ որպիսի ոգևորութեամբ, որպիսի անձնագոհութեամբ և անձնուրացութեամբ հանդուրժելով և քաղցի և ծարաւի և բանտի և աքսորի, կանգ չ'առնելով և մահուան առաջ՝ նետուելով ճշուած ժողովրդի գիրկը յանուն քրիստոնէական իղեալների, յանուն մարդկային հոգու փրկութեան, յանուն ճշուած ժողովրդի, յանուն ազատ մտքի...

Քրիստոնէական եկեղեցին իր պատմութեան առաջին օրերում իրականացրել էր այն կօմունքը, որին ձգտում են շատ քաղաքական կուսակցութիւններ: Ամեն ինչ հասարակաց, ամենքի ունեցածը մէկի համար և մէկի ունեցածը ամենքի համար, ահա թէ ինչ էր առաքեալների շրջանի դէպիւրդ—տնտեսական հաւասարութիւն, մասնաւոր սեփականութեան ոչընչացումը, ահա թէ ինչ մտքին նրանք իրենց շրջանում: Փրկչի աշակերտները—քրիստոնէական մտքի և գաղափարի այդ առաքեալները՝ դարձան ժողովրդի ցաւերի իրական արտայայտիչները: Եթէ մտցնենք մի փոքրիկ անալոգիա, մի փոքրիկ պարալել ներկայ գործիչների և քրիստոնէական առաջին շրջանի գործիչների մէջ, կը գտնենք նոյն ոգևորութիւնը, նոյն անձնագոհութիւնը ժողովրդի կարիքների համար: Երկուստէք ղեկավարող սկզբունքն է ժողովրդի տնտեսական—հասարակական ցաւերը դարմանելը, երկուստէք անձնուրացութեամբ զոհուումն այդ ցաւերը բուժելու իրականացման համար: Սակայն մի շատ կարևոր տարբերութիւն, որը հակասում է մեր եկեղեցու հիմնական սկզբունքին: Մինչ առաքեալների շրջանում միակ կռուի դէնքն էր խօսքը, կենարար խօսքը, տգէտ ժողովրդի մէջ լուսաւորութիւն տարածելը, նրանց գիտակցութեան հասցնելը, այժմ այդ բոլորի հետ միացրել են և զէնքը, մարդասպանութիւնը, արիւնը... Կռուի մի ձև, որի հետ երբէք չի կարող հաշտուել մեր եկեղեցին: Մենք էլի կզանաւնք այս հարցին:

Ե Կ Ե Ղ Ե Ց Ա Կ Ա Ն Ի Ր Ա Ի Ա Բ Ա Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔ

Մասն առաջին

1. Եկեղեցին իբր իրաւաբանական մի հիմնարկութիւն.—Եկեղեցին իբր մի հիմնարկութիւն գտնուում է անընդհատաբար փոխադարձ իրաւական յարաբերութեանց մէջ ոչ միայն ինքը կազմող անդամների հետ, այլ նաև ուրիշ հիմնարկութիւնների հետ. օրինակ պետութեան, այլադասան եկեղեցիների և նոյն իսկ մասնաւոր մարդկանց հետ: Ահա այդ փոխադարձ յարաբերութիւններից ծագում են փոխադարձ պարտաւորութիւններ և իրաւունքներ, որոնք անհրաժեշտաբար ենթարկւում են որոշ ձեւակերպութիւնների: Վերցնենք կեանքի մէջ տեղի ունեցող մի սովորական երեւոյթ. օրինակ ամուսնութիւնը.—Իուք կամենում էք ամուսնանալ. դրա համար, այն երկրներում ուր եկեղեցական պսակն է պարտադիր, դուք դիմում էք եկեղեցուն: Այնտեղ ձեզնից պահանջում են որ դուք 1) ամուսնի լինիք, ինչպէս և ձեր հարսնացուն. 2) ամուսնութեան համար սահմանաւած չափահասութիւնն ունենաք. 3) եկեղեցու կամ պետութեան որոշած արեւակցական ու խնամէութեան թոյլատրելի աստիճանում լինիք. 4) ամուսնանալու իրաւունքից զրկւած չլինիք և այլն: Ամուսնանալու համար այս բոլորն այնպիսի պայմաններ են, որոնց դուք պարտաւոր էք հպատակւիլ. իսկ եկեղեցին, կեանքի այդ պահանջների, սովորութիւնների, աւանդութիւնների և բարոյականի մասին իր առաջ բերած հասկացողութիւնների վրա հիւսելով կարգեր վերածել է գրաւոր կանոնների: Վերցնենք մի այլ օրինակ.—Ձեզ հարկաւոր է քահանայ. դրա համար դուք նախ ընտրում էք քահանայացուն, այդ ընտրութեան ժամանակ դուք ղեկավարւում էք այն պահանջով, որ ունիք քահանայից՝ այն է, որ նա ուսումով լինի, որ նա բացի ընդհանուր կրթութիւնից գիտենայ այն բոլորն, ինչ որ անհրաժեշտաբար հարկաւոր է զուտ կրօնական ծէսեր կատարելու համար. որ նա վարքով համապատասխան լինի իր կոչմանը, որին պատրաստուում է ծառայելու, և այլն: Երկրորդ, ընտրութիւնից յետոյ դուք պարտաւորաբար դիմումէք հոգևոր իշխանութեանը, որ ձեր ընտրածին հարկաւոր քննութեան է ենթարկում, համաձայն՝ ձեր և իր պահանջներից բխած՝ եկեղեցու այն որոշումների, որ նա—եկեղեցին սահմանել է փոխադարձ այդ պէտքերի համար: Երրորդ, այս բոլորը դեռ բաւական չէ, հարկաւոր է նաև մի այլ շարք պայմանների և պահանջների բաւարարութիւն. այստեղ ահա հանդէս է գալիս պետութիւնը, նա պահանջում է, որ քահանայացուն նախ՝ հարկից ազատւի, երկրորդ՝ քաղաքական կամ քրէական յանցանքներ գործած չլինի, երրորդ—որ նա քաղաքացիական որոշ իրաւունքներից զրկւած չլինի դատարանական վճիռներով. և այլն և այլն:

Ահա այսպիսի անվերջ և անհաշիւ փոխադարձ յարաբերութիւններից բխում է այն հիմնական միտքը, որ եկեղեցին մի իրաւաբանական հիմնարկութիւն, մի իրաւաբանական մարմին է. իսկ այդ փոխադարձ իրաւական յարաբերութիւնների համար եկեղեցու և պետութեան որոշումներն ու կանոնները, եկեղեցու բոլոր ինստիտուտները ու նրանց յարակից բոլոր խնդիրներն իրենց լայն առումով՝ կազմում են եկեղեցական իրաւունք:

2. Եկեղեցական իրաւունք եւ կանոնական իրաւունք.—Իրաւունքն եկեղեցական է կոչւում, երբ խնդիրը վերաբերում է այն կանոնական սահմանումներին, որ ինքը—եկեղեցին է իր համար դրել՝ իր կանոնադիր ժողովներով, իր հայրապետների կանոնական թղթերով և այլն: Եկեղեցական իրաւունքն այդ մըտքով, ինչպէս տեսնում էք, շատ սեղմ, շատ սահմանափակ է. դա համապատասխան կլինէր քրիստոնէութեան սկզբի դարերին, երբ նա ինքն իր մէջ էր ամփոփւած, երբ նա իրաւական յարաբերութեան մէջ չէր գտնուում, և չէր էլ կարող գտնուել պետութեան հետ:

Այն ժամանակ, երբ յունա-բիւզանդական կայսրութիւնն արդէն իբր քրիստոնեայ պետութիւն սկսեց միջամտել եկեղեցական կամ նրան վերապահւած գործերին և խնդիրներին. երբ նա այդ ուղղութեամբ որոշ և յայտնի օրէնսդրական գործունէութիւն ցոյց տուեց՝ սահմանելով բազմաթիւ կանոններ եկեղեցու զանազան հիմնարկութիւնների համար, ահա այդ ժամանակ, եկեղեցական իրաւունքն իր զուտ եկեղեցական շրջանից դուրս եկաւ: Նա իր մէջ ամփոփեց այնպիսի իրաւական յարաբերութիւնների խնդիրներ, որ զուտ քաղաքացիական բնաւորութիւն ունէին ու եկեղեցու իրաւասութեանն են ենթարկւել, այն պատճառով, որ նոքա աւելի կամ պակաս նկատուումով կապ ունին, կամ հաշւել են, թէ կապ ունին նրա իրաւասութեան տակ գտնուող խնդիրների հետ: Եկեղեցական իրաւունքն այսպիսի լայն առումով և ընդարձակ իրաւական շրջանով՝ կոչւում է կանոնական իրաւունք:

Մեր միտքն աւելի պարզ անելու համար խօսենք շօշափելի օրինակներով.—Վերցնենք թէ հայոց և թէ յունա-բիւզանդական եկեղեցու ամուսնալուծութեան համար սահմանած կանոնները:

Վեցերորդ դարում բիւզանդական կայսերական օրէնքներով, որ պարտադիր էր եկեղեցու համար և նրա համար իսկ սահմանւած, որևէ մէկի ամուսնութիւնը կը լուծւէր, եթէ ամուսիններից մէկն ու մէկը տեղեակ լինէր մի դաւադրութեան, որին մասնակցէր միւս ամուսինը և որն ուղղւած լինէր կայսեր կեանքի դէմ կամ ամուսնու կեանքի: Ամուսնութիւնը կլուծւէր նաև այն դէպքում, եթէ միւս ամուսինը ոչ թէ մասնակցած լինէր մի այդպիսի դաւադրութեան, այլ նոյն իսկ եթէ միայն տեղեակ լինէր: Ինչպէս ընթերցողը

տեսնում է, առաջ բերածս յանցանքները քաղաքական և քրէական են, որոնց համար յանցագործը եկեղեցու առաջ հաշիւ տալու ոչինչ չունի, ուստի և այդ և համանման յանցանքների համար սահմանուած օրէնքները ոչ միայն եկեղեցական կանոնների մէջ տեղ չպիտի բռնէին, այլ և նոքա—այդ յանցանքները եկեղեցու իրաւասութեան չպիտի ենթակայ լինին:

Եկեղեցու գործածութեան համար նոյն տարում սահմանուած մի կանոնով որոշուած է.—եթէ ամուսին ունեցող մի կին արհեստական վիժումն առաջ բերի, այդ յանցանքի համար եկեղեցին նրա ամուսնութիւնը պիտի լուծէ: Այս յանցանքն էլ ոչ մի կրօնական դոգմադաւանանք չի շօշափում, ուստի և՛ եկեղեցու դատին ենթարկելու հանգամանքներ չպարունակող: Արհեստական վիժումն, իբր մի յանցանք, պիտի նախատեսւէր պետական օրէնքներով, ու դատուէր քաղաքացիական իշխանութեան ձեռքով, մինչդեռ նա հրատարակել է եկեղեցու գործածութեան համար սահմանուած նովելլաների մէջ:

Մեր եկեղեցու ազգային ժողովներից Շահապիւ վանի ժողովի կանոնադրութեան մէջ ամուսնալուծական խնդիրներ շօշափելիս, ի նկատ է առնել ամուսնութիւնը լուծելու դէպքում այնպիսի պայմաններ, որոնք զուտ քաղաքացիական պահանջներ են: Այսպէս, նրա 4-րդ կանոնն ասում է, եթէ մէկը արձակէ իր կնոջը առանց պոռնկութեան պատճառի կամ մարմնական արատի, դրա համար իր կինն արձակողը «պէտք է բաժանի իր որդոցը, կայքը, հողը, ջուրը եւ կէսը տայ կնոջը»։ 5-րդն ասում է, եթէ մարդն արձակէ իր ամուլ (չրեր) կնոջը, որը բացի ամուլիւնից այլ արատ չունի, այն ժամանակ թող նա իր կնոջը տուաւ փնաքն փնաքն այն անարգանքի համար, որ նրան է հասցրել, բացի դրանից կինը ստանում է այն բոլորն, ինչ որ նա իր հետն է բերել ամուսնու տունը:

Երկու դէպքումն էլ պահանջները—բաւարարել արձակած կնոջը—քաղաքացիական են և ոչ մի առնչութիւն չունին եկեղեցու հետ, ուստի և ենթակայ պիտի լինէին աշխարհական իշխանութեան դատին, և ոչ թէ հոգևոր իշխանութեան իրաւասութեանը:

Հայ և յունա-բիւզանդական եկեղեցու գործածութեան համար սահմանուած այդ կանոնները, որոնց մասին խօսեցինք, պարզ կերպով ցոյց տւին, թէ եկեղեցու իրաւասութիւնը ժամանակի ընթացքում որպիսի ընդարձակ ծաւալ ստացաւ, ու ինչպիսի խնդիրներ շօշափեց: Մեր բերած օրինակներով ի նկատ են ունեցել եկեղեցին կազմող անհատների այնպիսի իրաւական յարաբերութիւններ, որոնք զուտ քաղաքացիական կերպարանք ունին:

Մեզ թւում է թէ, առաջ բերւած օրինակները բաւականին պարզելու մեր միտքը, թէ եկեղեցական

իրաւունքը՝ «կանոնական իրաւունք» անուանով որպիսի լայն ծաւալ ունի:

3. Եկեղեցական իրաւունքի ստորաբաժանումները.—Եկեղեցական իրաւունքը լինում է ընդհանուր և մասնաւոր: Երբ քրիստոնեայ բոլոր եկեղեցիները ենթարկւում են մի ընդհանուր կանոնի, այն ժամանակ նոքա, ասում ենք, որ ունին մի ընդհանուր իրաւունք. իսկ երբ իւրաքանչիւր դաւանութեան եկեղեցի բացի այդ ընդհանուր կանոններից, սահմանում է իր մասնաւոր եկեղեցու պէտքերի և բարեգործութեան համար կարգեր-կանոններ, այն ժամանակ նա, այդ եկեղեցին ենթակայ է իր մասնաւոր իրաւունքին, կամ աւելի պարզ ասած՝ այդ եկեղեցին ունի իր մասնաւոր իրաւունքը:

Այսպէս.—բոլոր քրիստոնեայ եկեղեցիները հայ եկեղեցու հետ միասին ընդունելով երեք տիեզերական ժողովները և այլն, ենթակայ են մի ընդհանուր իրաւունքի. իսկ հայոց եկեղեցին, իր պէտքերի համար կայացրած ժողովների կանոնների հիման վրա ենթակայ է մասնաւոր—իր եկեղեցու իրաւունքին:

Քրիստոնէական եկեղեցու երկու մեծ հատւածները—կաթոլիկ և յունական եկեղեցիները—ընդունելով առաքելական, եկեղեցու ս. հայրերի, բոլոր տիեզերական ժողովների և մինչև վեցերորդ դարն եղած տեղական ժողովների կանոնները, դրանով ենթակայ են մի ընդհանուր եկեղեցական իրաւունքի. իսկ կաթոլիկ եկեղեցին առանձին վերցրած, բացի այդ կանոններից, ունի նաև տեղական, յատկապէս կաթոլիկ եկեղեցու ժողովների կանոններ, որոնց հիման վրա էլ ենթակայ է մասնաւոր եկեղեցական իրաւունքի, կամ աւելի պարզն ասած՝ ունի իր կաթոլիկ եկեղեցու մասնաւոր իրաւունքը:

Եկեղեցական մասնաւոր կամ տեղական իրաւունքը ծագել և զարգացել է այն պահանջների հիման վրա, որ առաջ են եկել իւրաքանչիւր մասնաւոր եկեղեցու մէջ, նրա պատմական կեանքի ընթացքում: Դրա համար էլ, իւրաքանչիւր եկեղեցի իր մասնաւոր կամ տեղական իրաւունքով համապատասխանում է այն պահանջներին, սովորութիւններին և հասկացողութիւններին, որ ունի այդ առանձին կամ մասնաւոր եկեղեցին իր լրութեամբ: Այս դէպքում շօշափում են մասնաւոր, տեղական խնդիրներ, և արւած որոշումներն էլ տեղական պարտադիր նշանակութիւն ունին և ոչ ընդհանուր: Եթէ նոյն իսկ տեղական ժողովները որոշումները ոչինչ հակառակ բան չպարունակեն էլ միւս քրիստոնեայ եկեղեցիների կանոնական սահմանադրութիւնների և դաւանական խնդիրների նկատմամբ, այնուամենայնիւ այդ դէպքում իսկ այդ որոշումները մի այլ եկեղեցու համար խորդեն և անվաւեր:

(Կը շարունակւի)

Արսէն վարդապետ

Ե Կ Ե Ղ Ե Ց Ա Կ Ա Ն Բ Ը Ր Ե Կ Ա Ր Գ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ա Ն Շ Ա Ր Ժ Վ Է Մ Ը

Մարդկային կեանքը կարգապահութեան զօրեղ պահանջ ունի. անհատական թէ՛ ընտանեկան կեանք, համայնական թէ՛ ազգային, բոլորն անխտիր, կարգապահութեամբ են միայն կանգուն:

Ուղիղ է, մտքի աստիճանական զարգացման հետ, տնտեսական վիճակի փոփոխութեանց հետ մէկտեղ, կարգապահութիւնն էլ փոխուում է, բայց նրա կարիքը նոյնքան հինէ, որչափ և մարդը, և նա կմնայ, քանի զեռ ժառը կայ աշխարհում:

Գործելու և հանգստանալու, հոգու և մարմնի պահանջները բաւարար չափով լցուցանելու կարգապահութիւնը անհատի կեանքը պահպանելու գրաւականն են:

Առանց այդ կարգապահութեան անհատը կհիւժուի հոգով և մարմնով և այն ժամանակ կոչնչանայ:

Ընտանիքն էլ իր կարգապահութիւնն ունի. ընտանեկան կեանքի կարգապահութիւնը տան անդամների հոգեկան ու մարմնական փոխադարձ շահերի վրայ է հիմնուած: Նա պարտքերի և իրաւանց մի շարք է, որ դրւում է հարազատների վրայ ըստ իւրաքանչիւրի չափու և կարողութեան:

Պարտքերի ընդվզումն, իրաւանց սահմանի խախտումն խախտում է տան կարգապահութիւնը, որի մէջն է այդ երկրաւոր դրախտի քաղցրութիւնը:

Ընտանեկան կարգապահութեան անկումը տան անխուսափելի անկումն ու աւերն է:

Հասարակական կամ ազգային կեանքն էլ մի մեծ, բարդ ընտանիք է: Այստեղ անհատի և ազգի բարոյական, մտաւոր և նիւթական փոխադարձ շահերի վրայ հիմնուում է պարտքի և իրաւունքի կամ ուրիշ խօսքով՝ կոչման խնդիրը, բաշխումն, որ կարգապահութիւնն է:

Ընտանեկան և ազգային կարգապահութեան գանազանութիւնը էապէս սրանումն է միայն, որ առաջնում որոշ պարտք կատարողն ու որոշ իրաւունքներ վայելողը մի անհատ է, մինչդեռ վերջնում որոշ պարտք ու իրաւունք վայելողները մի դասակարգ, մի բազմութիւն է, որ իրեն մի մարմին մի բարդ անհատ է հանդիսանում:

Այդպիսի մի ամփոփեալ դասակարգ, որին ազգը յատուկ պարտքեր և իրաւունքներ է յանձնում, հանգէս է զալիս իր կազմակերպութեամբ և կոչում է հաստատութիւն:

Վարժարանը իր աշակերտողներով, ուսուցիչներով, պարտուց և իրաւանց նախագծուած կանոններով հաստատութիւն է:

Ազգի քաղաքական իշխանութիւնը իր օրէնքներով և այդ օրէնքները գործադրող բարդ մարմիններով հաստատութիւն է:

Եկեղեցին իր նուիրապետութեամբ իր կոչումն արձանացնող օրէնսդրութեամբ ու պահպանութեամբ հաստատութիւն է: Եւ այլն...

Այս և սոցա նման հաստատութիւններից և ոչ մէկը կանգուն մնալ կամ ոյժ ունենալ կարող չէ առանց կարգապահութեան: Այդպիսին դատապարտուած է լուծման և անկման:

Հաստատութիւններն անոյժ են դառնում, ընկնում են գլխաւորապէս հետեւեալ ճանապարհով:

Նախ՝ երբ հաստատութեան գլուխը կամ գլուխները տկար են մտքով, որ տգէտ են և իրենց մտաւոր կուրութեամբ անզօր լինելով դէպի լոյս առաջնորդելու այլոց՝ խախտումն կարգապահութիւնը, խախտում են կոչման սրբութիւնը յաջա հետևողներին:

Երկրորդ երբ նոյն գլուխների մէջ անձնական բարեկեցութեան, փառասիրութեան միտքն է զօրանում, որ յաճախ բռնութեան կերպարանք է ստանում: Այս դէպքում ընդհանուր շահերը զոհ են բերւում եսական զգացմունքին, արդարութիւնը եղծւում է, կոչումը նսեմանում: Իսկ հաստատութեան մէջ ուր վերջանում է արգարութիւնը, այսինքն պարտքի և իրաւունքի հաւասարակշռութիւնը խախտւում է, այնտեղից էլ սկսւում է անկարգութիւնն ու անկումն:

Երրորդ՝ երբ նոր-նոր մտքեր, նոր իդէալներն, նոր աստուածների ետևից ընկնելով կեանքի նոր պահանջներով յառաջ են վազում, իրենց ետևից թողնելով հաստատութեան հնացած կարգ ու սարքը, դէպի ուրոնք հաւատը կորել է, իսկ հաստատութեան գլուխները շնորհք չեն ունեցել հաստատութեան կարգապահութիւնը նոր կարիքներով ու զաղափարներով թարմացնել, զարդարել ու հրաբուրիչ դարձնել, անկումն անխուսափելի է: Այս դէպքում կարգապահութիւնն ընկնում է, հաստատութիւնը խորտակւում:

Հաստատութեանց անկման օրինակներում ևս յանցանքը, ինչպէս նկատւում է ընթերցողը, միշտ գլուխների կամ տաղանդաւորների վրայ էմ ձգւում:

Չեմ զարմանայ, եթէ մէկը ապացուցանէ, թէ կարգապահութեան կամ հաստատութեան անկումն, ներքեից էլ կլինի: Ես գոնէ չզիտեմ մի պետութիւն, մի եկեղեցի, մի հաստատութիւն, մի տուն, որի աւերը ստորին խաւերից սկսուէր: Իմ խօսքիս ապացոյց է հայ ժողովրդի իմաստալի առածը թէ «ձուլը գլխիցն է հոտում»:

Եւ յիրաւի ինչպէս կարող է, զիցուք, ոչխարի հօտը հանգիստ և խաղաղ չարածել ջրաբրի դալար աւրտում, երբ հովիւը իր կոչման ըմբռնումով նրան դէպի այդպիսի արօտն առաջնորդէ:

Բայց երբ հովիւն իր հօտը քար ու քսա է տանում, հօտից իսկոյն ջրհնում են նախ ըմբոստ այծերը, թռչում են քարաժայռերի գլուխը, վազում հեռուն ու իրենց ետևից սպառնական հեռցով վազեցնում

հովուին, որի բացակայութիւնից հօտը ցրւում և շատ անգամ գայլերին կերակուր է դառնում:

Հարմի քաղաքական ու բարոյական անկումը վերջին կայսրների պալատից սկսուեց, ֆրանսիոյ միապետութեան անկումը Լուզովիկոս ԺԴ-ըդի պալատից. ներոնի տան անկումը ընտանիքի մայր Ագրեպինայից, Կաթոլիկ եկեղեցունը ԺԶ-ըդ դարում՝ Վատիկանից: Եւ ընդհակառակն նոյն եկեղեցու գլուխ Լուտերը մի նոր թարմ եկեղեցու հիմքը դրաւ, իսկ Իգնատիոս Լոյօյլան ընկած եկեղեցին վերականգնելու գլուխ հանդիսանալով՝ վերածնեց կաթոլիկ եկեղեցին:

Հաստատութեան անկման նպաստող գլխաւորները իրենց ոտքի տակից հանել էին կոչման հաւատարիմ մնալու հողը, որ կարգապահութեամբ է հանդէս գալիս, հաստատութեանց վերականգման նպաստող գլուխները հաւատարիմ մնալով իրենց կոչմանը կանգնել էին կարգապահութեան անսասան ժայռի վրայ:

Կարգապահութիւնը այն մի հատիկ անշարժ վեմն է, որի վրայ հաստատուն է հաստատութիւնը:

Շատանաճը այս ընդհանուր տեսութեամբ, որով փորձեցինք ցոյց տալ՝ թէ ամենայն հաստատութիւն իր կարգապահութեամբ է կանգուն և անկարգութեամբ նկուն և թէ հաստատութեան անկման մեղքն ու կանգնման փառքը նրա բարձունքում կանգնած գլուխներին է պատկանում:

Այժմ մասնաւորելով մեր խօսքը կդառնանք նախ ծանօթացնելու «Հովուի» ընթերցողներին մեր ինկելի եկեղեցու կարգապահութեան հետ և ապա ազգի ու եկեղեցու առջևը դնելու այն միջոցները, որոնցով հնար է, մեր կարծիքով, բարելաւելու եկեղեցու վիճակը, բարձրացնելու փրկարար կարգապահութիւնը:

Բայց այս մասին այլ անգամ:

Բեկիկ վարդապետ

ԿԱՆՈՆԱԻՈՐ ԵՒ ՆԵՐԴԱՇՆԱԿ ԵՐԳԵՑՈՂՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Եկեղեցու արտաքին բարեկարգութիւններից մէկն էլ կանոնաւոր և ներդաշնակ երգեցողութիւնն է: Թէ որքան ներգործող և տպաւորիչ ազդեցութիւն ունի նա մարդկային սրտի վրայ, աւելորդ է այդ մասին որևէ բան ասել, նրա վսեմ նշանակութիւնը հէնց քրիստոնէական առաջին դարերից մեր սուրբ հայրերը լաւ էին ըմբռնել և հասկացել, հետևապէս և միացրել աստուա-

ծապաշտութեան պաշտամունքների հետ: Մի քանի եկեղեցիներ, ինչպէս լատինական և բողոքական, մինչև անգամ ձայնական երգեցողութեան հետ ընդունեն են և գործիականը:

Մեր եկեղեցական երգեցողութիւնը բարդ, դժուար և բազմակողմանի է: Ոչ մի քրիստոնէական եկեղեցի այնքան հարուստ չէ հոգ. երգերի կողմից, որքան հայկականը: Նրանք մեծ մասամբ արևելեան եղանակների կազմութիւն և բնաւորութիւն ունին: Բայց որքան և բարդ լինէին նրանք, որքան և արևմտեան եղանակներից տարբեր լինէին իրանց կազմութեամբ, ելեէջներով և եղանակաւորութեամբ, այսուամենայնիւ նրանք էլ ունեն իրանց կանոնաւորութեան և ներդաշնակութեան արհեստը—օրէնքները:

Հանգուցեալ երաժշտապետ Մ. Եկմալեան շատ լաւ էր ուսումնասիրել, ըմբռնել և հասկացել այդ եղանակները և նրանց ներդաշնակելու կանոնները, որոնցից իբրև նմուշ, կտորներ են մէջ բերուած նրա ձայնագրած և տպագրութեամբ լոյս տեսած պատարագի երգեցողութեան մէջ: Սակայն անժամանակ մահը արգելք դրեց վերջացնելու իւր սկսած գործը և հրապարակ հանելու: Չկայ Եկմալեան, բայց կան հայր կոմիտատ և Չուբուքչեան: Առաջինն եռանդով լի, իր գործին սրտով նուիրուած մի վառվառ երիտասարդ վարդապետ է, իսկ երկրորդը՝ մի շնորհունակ սարկաւադ: Սրանք ունին երաժշտական բարձրագոյն կրթութիւն, հմուտ են իրանց գործին և քաջ ծանօթ արևելեան, առաւելապէս հայկական եկեղեցական եղանակներին, հետևապէս ձեռնհաս նրանց կանոնաւորելու ու ներդաշնակելու: Այժմ սրանց վրայ է ծանրանում հանգ. Մ. Եկմալեանի սկսած գործի շարունակութիւնը, այն է՝ կանոնաւորել և ներդաշնակել մեր եկեղեցական եղանակները և տարածել, ընդհանրացնել:

Մենք Հովուի ծրագրի այս բաժինը նրանց տրամադրութեան տակ կը դնենք և կանոնաւոր ու ներդաշնակ երգեցողութեան վերաբերեալ յօդուածներ սիրով կընդունենք ու կտպագրենք: Հովուի մէջ տպագրելու համար կընդունուին նաև մեր դպրոցների ձայնագրութեան և երգեցողութեան ուսուցիչների, երգիչների և առհասարակ ամեն մի երաժշտի յօդուածները:

Կանոնաւոր և ներդաշնակ երգեցողութեան մտցնելը մեր եկեղեցիներում այժմ անհրաժեշտ պահանջ է դարձել, հետևաբար մենք դեռ շատ կխօսենք այս կարևոր հարցի մասին:

ՏԿ-ԵԳՆԻԿ

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ Ի Տ Ե Ս Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՀՈՎՈՒԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՄԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

«Հովիւ» շաբաթաթերթը ցոյց է տալիս, թէ նա ի՞նչ ուղղութեան հանդէս պիտի լինի և որպիսի խնդիրներ նրա մշակութեան առարկայ պիտի դառնան: Հովիւ գաղափարի հետ սերտութեամբ կապուած է և հօտի գաղափարը: Առանց մէկի՝ միւսը խորհուրդ չունի: Հովիւ—հայ եկեղեցական դասը, հօտ—հայ ժողովուրդը, երկուսի երջանկութիւնն էլ կախուած է նոցա սերտ կապից և միմեանց վերայ ունեցած վստահութիւնից: Հովուի զբաղման գլխաւոր նիւթը պիտի կազմէ ամբապնդել երկու դասակարգերի մէջ այդ մշտեմութիւնը, որ դժբաղդարար, կարծես, վերջին մի քանի տասնեակ տարիների ընթացքում, խախտուել է և օր աւուր աւելի լայնանում է նոցա բաժանող խրամատը: Բացի բազմաթիւ այլ պատճառներից, այս վիճակի գործնական ոչ պակաս ուժով նպաստել է և հայ մամուլը նշանաւոր մասամբ. հակառակ իւր կոչման: Հայ մամուլի մի մասի բռնած այս ընթացքը ի վնաս մեր ազգի, մենք չենք վերաբերում այնքան նորա չարամտութեան, որքան մեր հրապարակախօսների նշանաւոր մասի կրթութեան և հայ ազգի պատմութեան վերաբերմամբ նոցա աղքատ գիտութեան: Մեր հրապարակախօսներից շատերն իրանց կրթութիւնը ստանալով օտար ազգերի դպրոցներում, հմուտ են նոցա պատմութեան և կենսաբան և անգիտակ հայկականներին, հանդէս են եկել հայ մամուլի ասպարիզում: Նոքա լաւ հրապարակախօսներ են եղել պատրաստուած գուցէ այլ ժողովուրդների համար, բայց ոչ յարմար հայ ժողովրդի վերաբերմամբ, որի վիճակը չեն ուսումնասիրում՝ հրապարակախօսին կարևոր չափով, ուստի և շատ անգամ ակամայ յօնքը շինելու փոխարէն աչքն են հանել: Ապացոյց—Հայ հովուի և նորա հօտի մէջ խորխորատ են բացել նրանով, որ նոքա հայ եկեղեցականութեան վրայ նայել են իբրեւ քաթոլիկ և յուսադաւան եկեղեցականութեան դասակից, նոցա յատկութիւններով օժտուած դասի վերայ՝ Հայ եկեղեցականութեան ճակատին էլ դրօշմել են կղերականութեան աղուէսադրօշմն, որ մեծ սխալ է: Ամբողջ հայ ազգի պատմութիւնը ապացոյց է այդ սխալին: Հայ

եկեղեցական դասը կղերական չէ եղել և չէր էլ կարող լինել, քանի որ նա իւր հօտի հարազատ անդամն է, նրանից ծնունդ ու մնունդ առած, նրանից ընտրած մեծից մինչև փոքրը: Նա իւր հօտի վշտին վշտակից և ուրախութեան ուրախակից է եղած: Առանց շատ հետաքննելու հիմնուել, հերքել է յիշել միայն վերջին մի քանի տասնեակ տարիների ընթացքում հայ եկեղեցական դասի բռնած դիրքը, որ վկայ է նորա մէջ կղերականութեան հօտն անգամ չը լինելուն: Այսքան ասելով՝ մենք կամեցանք միայն ցոյց տալ, որ հայ հովուի և նորա հօտի մէջ բացուած խորխորատը բնական չէ, այլ սխալի հետեանք, ի վնաս երկուսին էլ:

Սրանով Հովուի ընթերցողները չ'կարծեն, թէ մենք զանցառութեան պիտի տանք հայ եկեղեցականի և թէ հայ ժողովրդի մէջ սպրտած բացասական յատկութիւնները, որոնք նոյնպէս անբնական են և ոչ յատուկ նրանց—ծնունդ արտաքին հանգամանքների:

«Հովիւ» այս բացասական երևոյթներն էլ զանցառութեան տալու չէ, նրանց էլ հանդէս բերելը պարտք պէտք է համարէ անաչառութեամբ, միայն վէրքը ցոյց տալուն հետ և նորա բուժիչ սպեղանու վերայ էլ մատնացոյց լինելով, ըստ կարողութեան: Հարկաւորաց, պատիւս արժանաւորաց, ասում է առածը: Հայ եկեղեցականն էլ, հայ հօտն էլ ունին և պարտք և իրաւունք: Թէ պարտաճանաչութիւնն և թէ պարտազանցութիւնը հաւասարապէս «Հովուի անփառ քննադատութեան առարկայ կ'լինեն, առաջինը խրախուսելով, երկրորդից գուշացնելով յօրինակ և ի խրատ այլոց:

Վերջին ժամանակներում սովորաբար հայ եկեղեցականի միայն բացասական կողմերն են նիւթ դարձել հայ մամուլի էջերում, որ արդարութիւն չէ: Իրաւ է, եղել են ակնարկներ և ոմանց արժանեաց մասին, միայն դոքա էլ ի ցաւ սրտի պիտի ասենք, որ մի տեսակ կուսակցական դիտմամբ և ոչ արդարութեամբ են արտայայտուել:

Այս պիտի լինի Հովուի մամուլի տեսութեան մէջ ապագայ գործունէութեան համառօտ ծրագիրը, նորա բռնելիք դիրքը հովուի և հօտի վերաբերութեամբ:

* *